

CUVÂNT DE RĂSPUNS

Acad. Camil MUREȘANU

Adresând Academiei Române un cuvânt ales, merit a sublinia momentul festiv al primirii sale în acest suprem lăcaș de cultură al țării, titularul demersului e pus, mai ales în deceniile din urmă, în fața unei dileme în alegerea temei pe care să o dezvolte. Discontinuități în ordinea succesiunii, dar și propensiunea marcantă a timpurilor noi spre problemele-limită ale disciplinelor cultivate de lumea savantă îndeamnă adesea pe membrii acesteia să abordeze pasionante și profunde aspecte teoretice.

E avantajat acela căruia i se acordă privilegiul de a legitima formal o atare solemnitate, prin rostirea cuvântului de întâmpinare a unui nou coleg în rândurile comunității academice. Un cuvânt ce nu poate fi decât al unei cuvenite elogieri a meritelor intelectuale care, validate în prealabil de un consens al tagmei și al publicului larg, l-au propulsat pe recipiendar spre treapta meritată a consacrării.

Împărtășim, prin urmare, plăcuta îndatorire de a oficia acest act, încercând a modela resursele înțelegerii și elocinței după conturul personalității celui omagiat cu asemenea prilej.

Dacă mi s-ar îngădui presupunerea, ușor romantică, a relației între destinul unei vieți și locurile ei natale, aș îndrăzni să spun – iubite coleg – că neînduplecata Dumneavoastră aplecare spre lumea istoriei s-a aflat cumva prefigurată în ambianța acelor locuri, cu imagini străbătătoare prin trudnicele împrejurări familiale ce v-au marcat primii pași în lume.

Ați văzut lumina zilei lângă apele încă firave ale Siretului, în locuri de întretăiere ale unor amintiri istorice. Mai în sus, pe râu, Bălineștii, cu vechea ctitorie a lui Tăutul, logofătul. Înspre partea cealaltă, Ipoteștii lui Eminescu, iar dincoace de pragul Bucovinei, silueta zveltă a Dragomirnei, preludând înspre apus panteonului artistic și istoric al cucerniciei eroice românități medievale din Țara de Sus.

Îndrumat de modești, dar vrednici dascăli, ați săvârșit primii pași ai învățăturii. Rezistând altor tentații sau mode, v-ați îndreptat spre studierea istoriei la Universitatea din Iași, cetate clocotitoare și ea de aduceri-aminte și de prezențe istorice și spirituale. Potrivnic celor spuse cândva, cu melancolică duioșie, prin această cetate nu șerpuiesc doar un drum al bejeniei și unul al îngropării în Eternitate, ci nenumărate altele – călăuzitoare ale aleșilor lor spre împliniri de seamă în viață.

Suflarea de gheață a unui anotimp brutal n-a izbutit să vă înfrângă dragostea pentru adevăr, pentru frumos, pentru vraja valorilor perene ale neamului și ale umanității.

Ați revenit printre ele, senin și dârz, sub semnul unei puteri de muncă, de întrecere cu sine, care, în respectul semenilor, v-au alăturat, printr-o sugestivă imagine, unui vestit truditor de pe vremuri într-ale cetaniei și scrierii.

Despre sălașul nopților de muncă ale colegului nostru, în inima Iașilor, se spunea acum vreo câteva decenii, precum odinioară despre geamul modestei locuințe a lui Timotei Cipariu, din mijlocul Blajului: că în locul acela, lumina nu se stinge niciodată.

Au fost nopți și zile din care istoriografiei române s-au dăruit, între 1971–1975, câteva din cele mai complete și mai temeinice biobibliografii, însumând aproape 2 000 de pagini. Ele investigau, cu incredibilă sânguință, cu acribie monahală, viețile și operele a trei personalități de primă mărime ale culturii noastre moderne: Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol și Vasile Pârvan.

Au fost urmate, la intervale apropiate, prin aceeași neobosită pană a colegului nostru, de un amplu studiu despre istoricul Kogălniceanu și de altele, la fel de substanțiale ca analiză, chiar dacă ceva mai restrânse ca volum, despre Vasile Pârvan.

Apropiindu-se de aceste coloane ale cercetării și gândirii istorice moderne românești, cu ecouri directe în conștiința și în destinul național și cu reverberații în cugetarea și în știința universală, Alexandru Zub și-a fixat tripticul unui crez al căii sale ascendente în istoriografia noastră contemporană: situarea permanentă pe temelia surselor disciplinei, prelucrarea acestora – exhaustiv și cu obiectivitate și – notă care mai ales conferă originalitate operei sale – înălțarea de pe treapta lor spre aceea a dezlegării sensurilor adânci ale devenirii umane, obnubilate de freământul în aparență haotic al evenimentelor și al impulsurilor individuale.

Nu vom stăruî într-o analiză detaliată a miilor de pagini însumate de lucrările la care ne-am referit, ci ne vom limita la sublinierea unor trăsături ce ni s-au părut semnificative. Ni s-a părut că opera lui Xenopol l-a călăuzit pe colegul nostru spre modelul istoricului care, de la respectarea documentației complete, de la consecvența privirii critice asupra ei și asupra contribuțiilor interpretative ale înaintașilor, a elaborat cea mai solidă sinteză de până atunci privitoare la istoria românilor, iar dincolo de acest orizont, și el deschizător de largi perspective, a pășit în spațiul rar și nesistematic explorat până la el în gândirea noastră, cel al teoriei devenirii istorice, dobândind o notorietate europeană în materie.

În paginile consacrate lui Mihail Kogălniceanu, colegul nostru a relevat, cum era firesc, momentul în care, în 1843, acest tânăr de 26 de ani se vădea, pentru timpul său, ca un herald al trezirii conștiinței naționale, articulate pe argumentele unității trecutului și ale destinului istoric. Lăsând la o parte cercetarea multitudinii scrierilor istorice și politice, a disponibilității spiritului democratic și de adânc patriotism, am reținut aspectul care, cred, nu multora le este familiar, în manifestările publice ale în aparență bonomului descendent de răzeși boieriți, afirmat în fluxul tot mai agitat al modernității vieții noastre politice din veacul al XIX-lea. În contradicție cu aparențele, Kogălniceanu a putut fi perceput de contemporani, în anumite etape, ca un spirit catilinar, ce nu se oprea doar la sprijinirea clasei și a micii proprietăți rurale.

Alexandru Zub ne oferă un portret în mai nuanțat contur al marelui istoric și om politic, atunci când ne spune că opera acestuia nu doar a stat la temelia istoriografiei române moderne, ci, mai mult, că autorul ei a fost „un mare factor de viață, unul care a dinamizat epoca, un generator de energie, care a grăbit pulsul contemporanilor, determinându-i la faptă”.

Vasile Pârvan i s-a înfățișat colegului nostru ca un caz mai complex, căruia a căutat să-i atenueze discrepanțele din torturata lui existență, deși n-a putut evita, până la urmă, formula surprinzătoare că: „omul a fost superior operei”.

Dintre acești „trei mari”, singur Pârvan a fost venerat de discipoli și sever sancționat de exponenți ai culturii, incontestabil dotați spre a emite judecăți de valoare, greu de demontat atât sub aspectul lor subiectiv, impresionist, cât și sub acela al rezervelor ideologice.

Firește, arheologul și istoricul Antichității erau mai presus de orice comandament apologetic.

Exegezele colegului Alexandru Zub asupra ansamblului operei lui Pârvan au reușit să mențină într-un echilibru stabil și elaboratele sale filosofice, pe marginea sau chiar în interiorul cărora e posibil a se întocmi gloze interesante. În ce ne privește, am observa că „malgré tout”, Pârvan n-a întrunit spiritul sistemic apt de o replică, în filosofie, a monumentalității coerente a unei „Getice”. Nici pe al radiografierii subite a Adevărilor încrustate în cugetări fulgurante, precum ale moraliștilor francezi din veacul al XVIII-lea. Scăderi compensate însă prin atâtea alte calități, încât relevarea lor pasageră nu va avea cum fi inventariată ca o impietate.

Operelor de respirație enciclopedică ale istoricului Alexandru Zub le urmează îndeaproape multitudinea evocărilor de personalități istorice și culturale. Am reținut ceea ce ne-a părut a fi o preferință pentru Miron Costin, Cantemir, Hasdeu și Nicolae Iorga – din nou autori situați la confluența între eposul istoric și transfigurarea sa critică, în gândire.

Notând talentul colegului nostru în ilustrarea genului scurt, vom reliefa însă capacitățile sale creative în paginile de largă respirație înscrise în peisajul istoriografiei românești.

Dintre ele, una rămâne de referință: monografia Junimii, abordată sub unghiul implicării în domeniu a activității societății, în primii ei douăzeci de ani. Nu șovăim a spune că, pentru vârsta generației noastre, probabil și a celei viitoare, ea reprezintă o cercetare definitivă.

La fel de temeinic realizate sunt studiile asupra progresului spiritului critic în istoriografia noastră, interpretate ca afirmări ale modernității, precum și cele privitoare la spiritul militant al gândirii noastre istorice. În privirea asupra istoriei și istoricilor din România interbelică, e relevată conturarea unor tendințe sociologizante și impactul spiritului epocii, sesizabil în ceea ce autorul numește „diversitatea ofertelor” acestei etape de creație – marcată și de polemici acide între adepții curentului tradițional și ai unei noi școli istorice – astfel autointitulate. Mai e remarcat și faptul curios că o operă cu incisive și diversificate ecouri în cultura europeană, cum a fost *Declinul Occidentului* a lui Oswald Spengler, nu pare prea frecventată de istoricii noștri de după 1920, ci aproape numai de filosofi.

Rezervat și lucid în analiza expresiilor naționale în istoriografia noastră, colegul Alexandru Zub vibrează însă la nedreptatea sfâșierii unității neamului. În suita de studii intitulate global *Impasul reîntregirii*, el adoptă o consecvență, dar peste tot măsurată atitudine politică față de soarta Bucovinei de Nord și a Moldovei de dincolo de Prut.

Tentația viziunii politice asupra unui fenomen istoric se percepe discret și în studiile dedicate Revoluției Franceze, prilejuite în toată lumea de bicentenarul din 1989. A fost momentul unei resurecții a revizuirii interpretării evenimentului, în variante fie fățiș conservatoare, fie oscilante între judecăți favorabile sau ostile lui.

Cu echilibrul ce-i străbate întreaga operă, Alexandru Zub tratează și acest moment de rezonanță universală, răsunător reactualizat mai ales de cunoscuta reevaluare efectuată de François Furet.

Ne aflăm pe un teren apropiat de idei, atunci când e adus în scenă Alexis de Tocqueville, personalitatea care, cu un admirabil simț al realității, s-a orientat între vechea și noua Franță, evidențiind împletirea între linii evolutive și frânge, acolo unde unii vedeau numai o cezură radicală, iar alții o inutilitate a istoriei, întrucât schimbările oferite de ea ar fi fost cvasintegral prefigurate de procesele inițiate sub Vechiul Regim. Ilustrând alternativa celebră, imaginată de stoici, Tocqueville pare a fi, prin excelență, unul din aceia care, îngăduitori la vrerile Destinului, sunt conduși cu blândețe de acesta pe căile sale, pornite de la memorabila formulare de către el însuși a actului cercetării

și comprehensiunii istorice: „Interroger dans son tombeau cette France qui n'est plus”.

Nu zăbovim mai mult în teritoriul pe care bogata activitate creatoare a academicianului Alexandru Zub își află complementele firești: a coordonat multe volume de studii, s-a îngrijit de editarea altora, a condus și conduce reviste de specialitate, a scris ori a expus până la vreo 1 000 de articole și cuvântări, a efectuat stagii de cercetare și de conferințe în țară și în străinătate, obținând înalte titluri și distincții din partea unor instituții de învățământ și cultură. În 1990 a devenit director al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și profesor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.

Ne apropiem de așternerea tușelor finale peste această impresionantă frescă. Sunt tocmai cele care dau tabloului culoarea și expresivitatea inconfundabile. Numim astfel preocupările colegului nostru pentru problemele teoretice ale istoriei. Prin nivelul și varietatea dezvoltării lor, capitolul respectiv al operei sale poate fi catalogat drept o readucere a istoriografiei române în spațiul universalității, în care, încă izolat, dar cu strălucire, se desfășurase gândirea lui Xenopol.

În evoluția proprie în spațiul teoretic, pe Alexandru Zub îl caracterizează contactul întins cu meditațiile și inovațiile gândirii occidentale, de preferință franceze, și pătrunderea cu care le adaptează pe acestea unor probleme și procese ale societății românești. E decelabilă în această categorie a scrierii osmoza de substanță, direcționată dinspre universal înspre specificul istoriei noastre, și frământarea interioară generată de enigma timpului, a duratei istorice.

Pe un plan ideatic diferit și pe o mai variată paletă, studiile din volumul *Istorie și finalitate*, la fel cu acele *Implicații istoriografice ale Junimii*, rămân o operă de rezistență în structurile moderne ale gândirii istorice românești.

Ni s-ar putea obiecta că e pretimpuriu să manifestăm ambiția și să credem în capacitatea de a cuprinde și explicita magistralul discurs de recepție, abia ascultat, având tema *Discurs istoric și ego-istorie*.

Conștienți de prezumțiozitatea unei tentative globale, ne-am opri numai asupra termenului – acum pus în circulație la noi de colegul Alexandru Zub – , acela de *ego-istorie*. El sugerează de îndată farmecul enigmatic ce emană din oricare concept inedit.

Prin acreditarea acestuia, gândirea contemporană a istoriei se expune unei noi aventuri prin labirintul ei.

Cu un decalaj de un secol în raport cu filosofia, istoriografia își reorientează investigația de la obiecte exterioare către ea însăși. Își propusese a articula și defini structurile logice ale actelor ei cognitive, cum făcuse Kant în estetica și logica transcendențială a rațiunii pure. Acum însă, ego-istoria ar pune problema nu doar a recunoașterii îndubitabile a prezenței istoricului în

discursul istoric, ci definirea sa în ipostaza de sursă și de artizan al modalităților operative ale structurilor cunoașterii.

În subsidiar, acest pas implică revendicarea încă a unei trepte a autonomiei sale, dreptul de a elabora și a emite asupra existenței, privity istoricește, un discurs riguros personal. Incitat de etern neliniștita fantezie a geniului francez, s-ar putea ca el să apară cândva, în fața realității obiective, cam în raportul în care stau față cu aceasta produsele artei non-figurative.

Iubite coleg, ceea ce ar fi trebuit să fie doar o întâmpinare în prag, a devenit pe nesimțite – meritul și vina îți aparțin – o plimbare împreună pe sub platanii grădinii lui Akademos.

Am trecut, poate, fără a le gusta cât ar fi trebuit, pe lângă unele luminișuri sau proaspete răcori de locuri umbroase.

Oricum, au fost clipe de elevație spirituală, la încheierea cărora ți se cuvine, în numele întregii comunități a Academiei Române, tradiționala urare: „Fii binevenit în mijlocul nostru!”